

ПОРАХЎРЛИК ЖИНОЯТИНИНГ НАЗАРИЙ ВА КРИМИНАЛИСТИК ЖИХАТЛАРИ

Одилов Муҳаммадрашодхон Сарваржон ўғли

Ўзбекистон Республикаси Ҳуқуқни муҳофаза қилиш

Академияси мустақил изланувчиси

Аннотация. *Амалдаги қонунчиликда коррупциявий жиноятларга оид бир қатор тушунчаларга нисбатан норматив-ҳуқуқий таърифларнинг мавжуд эмаслиги, коррупциявий қилмишларнинг жиноят қонунчилиги билан лозим даражада қамраб олинмаганлиги каби муаммоларнинг мавжудлиги коррупцияга қарши курашишдан кўзланган натижага эришиш ва бу борада Ўзбекистоннинг халқаро рейтинглардаги ўрнини янада яхшилашга тўсиқ бўлмоқда.*

Мазкур маърузада айнан коррупциянинг бир кўриниши сифатида – порахўрлик тушунчасининг миллий қонунчилигимизда изоҳланиши ва порахўрликнинг криминалистик тавсифлари баён қилинган.

Калит сўзлар: *коррупция, коррупцияга қарши курашиш, порахўрликнинг криминалистик жиҳатлари, порахўрлик, суд-ҳуқуқ тизими.*

Коррупцияга қарши курашиш давлат органлари томонидан аҳолининг ҳуқуқий онги ва ҳуқуқий маданиятини юксалтириш, давлат ва жамият ҳаётининг барча соҳаларида коррупциянинг олдини олишга доир чоратadbирларни амалга ошириш, коррупцияга оид ҳуқуқбузарликларни ўз вақтида аниқлаш, уларга чек қўйиш, коррупцияга имкон берувчи сабаблар ва шарт-шароитларни бартараф этиш, ҳуқуқбузарликларни содир этганлик учун жавобгарликнинг муқаррарлиги принципини таъминлаш каби чоратadbирлар орқали амалга оширилади.

Бугунги кунга келиб, Ўзбекистон Республикасининг халқаро рейтинглардаги ўрни муайян даражада яхшиланганлигининг гувоҳи бўлишимиз мумкин. Жумладан, Ўзбекистон Республикаси “Transparency International” коррупцияга қарши ташкилотининг Коррупцияни қабул қилиш индекси (Corruption Perception Index)да 2021 йилда 28 балл билан 180 та давлат ичида 140-ўринни эгаллаган бўлса, 2022 йил натижаларига кўра, 31 балл билан 180 мамлакат ичида 126-ўринга лойиқ кўрилди.

Ҳар бир жиноят бошқаларидан фарқ қилгани ҳолда ўзининг содир этиш усули, шарт-шароити, вақти, жойи, субъектлари, мотив ва мақсади каби индивидуал хусусиятларига эга. Айнан ушбу хусусиятлар жиноятнинг криминалистик характеристикаси ҳисобланади.

Пора олиш жиноятини содир қилиш усулининг хусусиятларини кўриб чиқишдан аввал “жиноят содир қилиш усули” тушунчасини таҳлил қилиб ўтамиз. Криминалистикада бу тушунчани аниқлашда бир неча ёндашувлар мавжуд. 1970 йилда Г.Г.Зуйков жиноят содир қилиш усулини «... бир бирига боғлиқ жиноятни тайёрлашга, содир қилишга ва яширишга йўналтирилган, тегишли қуроллар ва воситалардан фойдаланган ҳолда бажарилган, шунингдек, вақт, жойи ва бошқа жиноят қилишга ҳамроҳ бўладиган бошқа ҳолатлар ҳаракатлар тизими¹⁷» деб таърифлаган. Бунда олим жиноят содир қилиш усуллариини белгилайдиган 2 гуруҳ факторларни ажратиб берди: ташқи ва ички. Ташқи факторлар қаторига у жиноий тажовуз предмети ва жиноят объекти хусусиятларини, жиноят содир қилинаётган ташқи муҳит объектив шароитларини, жиноят ва жиноий тажовуз предмети ўртасидаги объектив алоқанинг мавжуд ёки мавжуд эмаслигини киритади. Жиноят содир қилишнинг ички факторларига Г.Г.Зуйков жиноят содир қилиш сабаби ва мақсади, жиноят субъектининг шахсий сифатлари, унинг билимлари, кўникмалари, маҳорати, одатлари, характерловчи кўриниши, шунингдек соматик хусусиятларини киритган.

Олимларнинг ҳозирги замондаги “жиноят содир қилиш усули” тушунчаси тўғрисида фикрлашларини 2 гуруҳга бирлаштириш мумкин. Масалан, бир гуруҳ олимлар, И.Ф.Пантелеев, Н.П.Яблоков жиноят содир қилиш усулини жиноятнинг криминалистик характеристикаси элементи деб қарайди¹⁸.

Бошқа олимлар, С.В.Землюков, В.Е.Корноухов, жиноят содир қилиш усулини жиноий фаолиятга хос элементи сифатида кўради ва унинг мазмунини жиноят содир қилишнинг механизми билан ўзаро алоқаси орқали очиб беради¹⁹. Жиноят содир қилиш усули В.Е.Корноухов томонидан “жиноятчиларни аниқлаш, жиноят изларини топиш ва аниқлаш мақсадида ишлатиладиган ҳаракатлар, усуллар ва операцияларнинг ўзгарувчан ҳаракатлар тизими²⁰» деб белгиланган.

С.В.Землюковнинг айтишича жиноят содир қилиш усули, жиноят содир қилиш механизмида мақсад ва жиноий натижа ўртасида асосий ўринни эгаллаб, фақатгина унга хос бўлган изларни қолдиради ва жиноят бўйича жиноят субъекти белгилари тўғрисида тўлиқ ахборотни бериши мумкин²¹.

¹⁷ Г.Г.Зуйков. Установление способа совершения преступления при помощи криминалистических экспертиз и исследований/Г.Г. Зуйков.-М., 1970.-с. 15-16.

¹⁸ Криминалистика: учебник / под ред. И.Ф.Пантелеева, Н.А.Селиванова. - М.: Юрид. лит., 1988 - с. 460-463; Криминалистика: учебник / отв. ред. Н.П. Яблоков. - 3-е изд., перераб. и доп. - М.: Юристь, 2005. -с. 20-24.

¹⁹ Қаранг.: Яблоков, Н.П. Поел. указ. соч. С. 24.

²⁰ Қаранг.: Корноухов, В.Е. Поел. указ. соч. С. 174.

²¹ Қаранг.: Курс криминалистики. Общая часть / отв. ред. В.Е. Корноухов. - М.: Юристь, 2000. - с. 55.

Умуман, бу икки позициялар ўртасида ҳеч қандай зиддият йўқ, чунки бирлари статик жиҳатни мустаҳкамлаб уни таркибий элементи сифатида криминалистик характеристикага киритса, бошқалари эса усулни жиноят содир қилиш механизмининг умумлаштирилган тушунчалар қаторига киритиб, жиноят содир қилишнинг динамик томонини таҳлил қиладилар.

Пора олиш кўпгина ҳолларда давлат ёки жамоат мулкани талон-торож қилиш, хизмат ваколатларини суиистеъмол қилиш ва бошқа жиноятлар билан боғлиқ. Пора олишнинг криминал тавсифи жиноят содир этишнинг қуйидаги типик ҳолатлари билан боғлиқ: а) пора берувчининг манфаатларини кўзловчи ноқонуний ҳаракатлар билан боғлиқ порахўрлик; б) пора берувчининг манфаатларини кўзловчи қонуний ҳаракатлар билан боғлиқ порахўрлик, масалан: уй-жой ёки бирор маблағ олишни тезлаштириш мақсадида; в) воситачиларсиз пора бериш ва олиш; г) воситачилар ёрдамида пора бериш ва олиш; д) тамагирлик йўли билан пора олиш; е) тамагирликсиз пора олиш²².

REFERENCES:

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси (Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 01.05.2023 й., 03/23/837/0241-сон)
2. Г.Г.Зуйков. Установление способа совершения преступления при помощи криминалистических экспертиз и исследований/Г.Г. Зуйков.-М., 1970.
3. Криминалистика: учебник / под ред. И.Ф.Паптелеева, Н.А.Селиванова. - М.: Юрид. лит., 1988.
4. Криминалистика: учебник / отв. ред. Н.П. Яблоков. - 3-е изд., перераб. и доп. - М.: Юристъ, 2005.
5. Курс криминалистики. Общая часть / отв. ред. В.Е. Корноухов. - М.: Юристъ, 2000.
6. Криминалистика". Дарслик. Ғ.А.Абдумажидов умумий таҳрири остида. 2003 йил.

²² Криминалистика". Дарслик. Ғ.А.Абдумажидов умумий таҳрири остида. 2003 йил.